

Kik éltek 896 előtt a Kárpát-medencében?

● Kristó Gyula/MTI-Press

A legutóbbi időkig általánosan elfogadott nézetnek számított, hogy a Kárpát-medencében csak gyér számú népesség élt, azaz hogy a magyarság egy csaknem üres, lakatlan térséget vett birtokába. Ezt a fajta gyanút táplálta, hogy írott források alig-alig szólnak a térség 9. századi történetéről, abból a kevésből is, ami fentmaradt, néhány nem állta ki a kritika próbáját. Nagyon sokáig megtévesztette a kutatókat például az orosz őskronika azon megjegyzése, hogy az avarok egy szálíg kipusztultak, hiszen orosz közmondás szól arról: „elveztek, mint az avarok, akiknek sem nemzetségük, sem ivadékuk nincsen”. Egészen a közelmúltig a régészeti leleteket is e tévhit alapján keltezték; így például az avar sírokat lezárták az avar birodalom 8—9. század fordulóján történt megsemmisítésekor, s alig-alig merték felté-

telezni, hogy az avarok megélték a magyar honfoglalást.

Miért semmisült meg az avar nyelv?

Az utóbbi néhány év, illetve egy-két évtized az eddigi kép átértelmezését hozta. Ebben az írott források mellett a régészet és a nyelvészet egyaránt fontos szerepet játszott. Kiderült például, hogy az avarok továbbélésére a 9. század második felétől a 10. század közepéig terjedő időre nézve jó adataink vannak. 871 tájáról megbízható forrás szól olyan dunántúli avarokról, akik áttértek a keresztény hitre, és a keleti frank királyoknak adót fizettek. Éppen a honfoglalás korából egy másik forrás az avarok pusztáit említette, feltehetően a Felső-Tisza-vidékre gondolva. Van hír arról is, hogy avarok az Adriai-tenger melléki Horvátországban még a 10. század közepén is léteztek, meg-

őrizték avar népi sajátosságait. A régészet az utóbbi időben mind gyakrabban tételezi fel, hogy az avarok tárgyi hagyatékának nyomai a 8. század végét követően is fellelhetők a Kárpát-medence különböző részein (a Dunántúlon, Észak-Bácskában, a Tiszántúlon).

Az avarok a legnagyobb valószínűség szerint valamilyen török nyelvet beszéltek. Ezzel szemben a Kárpát-medence legkorábbi helynévanyagában meglepően kevés a törökből megfejtendő elem. Ezt csak akként lehet magyarázni, hogy az avarok a 8. század végétől a magyar honfoglalásig eltelt három-négy emberöltő alatt elvesztették nyelvüket. Ez a körülmény adhatja a magyarázatát, hogy az orosz őskronika az avar nép kipusztulásáról szól. Pedig nem az avar nép, hanem „csak” az avar nyelv semmisült meg. Kétség sem fér hozzá, az avarok nyelvüket szlávra cserélték fel.

Mire utalnak a szláv jövevényszavak?

Régóta tudjuk, hogy szlávok éltek a Felvidék nyugati részén, ahol a magyar honfoglalásig létezett az itteni szlávok, a morvák fejedelemsége. Bizonyos, hogy szlávok — hasonlóan az avarokhoz — a Kárpát-medence legkülönbözőbb pontjain éltek a 9. században. Egyre markánsabban rajzolódik ki egy, a Felső-Tisza-vidéken élt szláv népesség régészeti emlékényaga, de szláv temetőkkel máshol is találkoznak a térségben; sokszor azonban már nem lehet határozottan elkülöníteni őket az avarok sírmezőitől. Így például bizonytalan, hogy a Kis-Balaton körüli, 10. századi temetőbe szlávok avagy avarok temetkeztek-e. A tömeges szláv jelenlétet a magyar honfoglalás körüli időkben az bizonyítja a legégyértelműbben, hogy a Kárpát-

medence ősi, indoeurópai eredetű folyónevei közül úgyszólván valamennyi (például Duna, Tisza, Dráva, Száva, Maros, Szamos, Kőrös, Temes, Olt, Vág stb.) szláv közvetítéssel került a magyarba, vagyis a magyarok e neveket a szlávoktól vették át. E szlávoktól ered a magyar nyelv igen nagy számú szláv jövevényszókinca is.

Három uralmi központ lehetett

A szlávok és az avarok mellett még három-négy népesség bizonyosan élt 895 előtt a térségben. 860-ból írott forrásunk van arra, hogy az Alpok alján (a mai Burgenland területén) vangarok (eredetileg török nyelvű onogurok) laktak. Mivel a Dunántúl egészen a magyar honfoglalásig frank uralom alatt állott, önmagában is feltehető, de írott és nyelvi adatok révén is bizonyítható, hogy germán nyel-

vet beszélő bajorok (németek), esetleg gepidák éltek itt. A Kárpát-medence másik feléből, Erdélyből (meg talán az Alföld bizonyos részéből) bolgár-törökök léte mutatható ki. Néhány évvel a honfoglalás előtt, 892-ben írott forrás szól az Erdély feletti bolgár uralomról. E bolgár-törökök azonban szintén ezekben az évtizedekben, vagyis a 9—10. század fordulója körüli időben elszlávosodtak. Nem kizárt, hogy az Alföld legdélibb részén, az Al-Duna mentén morvaszlávok laktak, s itt morva uralom érvényesült.

Arra a kérdésre, hogy kik éltek a magyar honfoglalás előtt a Kárpát-medencében, ma már azt a választ adhatjuk: a térségben három uralmi központ (a frank, a morva és a bolgár) alá rendelve, illetve azoktól függetlenül nagy számban éltek szlávok, továbbá a nyelvi értelemben vett elszlávosodás útján előrehaladt avarok, vangarok és bolgárok, valamint nyelvüket megtartó németek. Bizonyosra vehető, hogy nem találtak a bejövő magyarok a térségben magyarokat, továbbá románokat.